

GULYABANİ

HÜSEYİN RAHMİ GÜRPINAR

Sadeleştiren
Serap Aslan Cobutoğlu

/ otukennesriyat

YAYIN NU: 2150

EDEBÎ ESERLER: 1088

T.C. KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI

SERTİFİKA NU: 49269

ISBN: 978-625-408-770-7

www.otuken.com.tr

otuken@otuken.com.tr

ÖTÜKEN NEŞRİYAT A.Ş.®

İstiklâl Cad. Ankara Han 65/3 • 34433 Beyoğlu-İstanbul

Tel: (0212) 251 03 50

Genel Müdür: Ertuğrul Alpay

Genel Yayın Yönetmeni: Göktürk Ömer Çakır

Editör: Necati Tonga

Son Okuma: Sena Bedir

Kapak İllüstrasyonu: Feyza Ay

Kapak Tasarımı: Ötüken

Dizgi-Tertip: Çelebi Şenel

Kapak Baskısı: CB Matbaacılık

Baskı: Unifset Basım Yayın Sanayii ve Ticaret Ltd Şti
Yakuplu Mah. 194. Sok. Nu:1 / 159 3. Matbaacılar Sitesi
Beylikdüzü-İstanbul Tel: (0212) 875 37 85
Sertifika Nu: 72541

Kitabın bütün yayın hakları Ötüken Neşriyat A.Ş.'ye aittir.
Yayınevinden yazılı izin alınmadan, kaynağın açıkça belirtildiği
akademik çalışmalar ve tanıtım faaliyetleri haricinde, kısmen veya
tamamen alıntı yapılamaz; hiçbir matbu ve dijital ortamda kopya
edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

İstanbul - 2024

HÜSEYİN RAHMİ GÜRPINAR: 17 Ağustos 1864'te İstanbul'da doğdu. Dört yaşında annesi Ayşe Sıdika Hanım'ı kaybetti. Çocukluğu Aksaray'da anneannesinin ve teyzesinin yanında geçti. Mahmudiye Rüşdiyesi'nde okudu, Mahrec-i Aklam'da eğitim gördü. Hastalığı sebebiyle Mülkiye'deki eğitimini yarım bıraktı. Kısa süreli birkaç memuriyet denemesi ve bir dönem milletvekilliği haricinde geçimini kalemiyle sağladı. Yazdıklarıyla dönemin popüler yazarlarından biri oldu.

Henüz 23 yaşındayken yazdığı ilk romanı *Şık (Âyine)*, Ahmed Mithat Efendi'nin övgüleriyle karşılandı ve 1887'de *Tercüman-ı Hakikat* gazetesinde tefrika edildi. Sonraki yıllarda verimli bir yazarlık hayatı geçirdi, dönemin pek çok gazetesinde eserlerini yayımladı. Eserlerinde 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başı İstanbul'unun konak ve sokak hayatını ustalıkla işledi. Edebiyatımızda realizm ve natüralizm akımlarının en önemli temsilcilerinden biri oldu. Bugün klasik olmuş birçok romanının yanı sıra hikâye, oyun, eleştiri, makale, tercüme, mektup türlerinde de eserler verdi. 8 Mart 1944'te İstanbul'da Heybeliada'da öldü. Mezarı, ömrünün büyük kısmını geçirdiği Heybeliada'dadır.

Eserleri:

Roman: *Şık-Âyine* (1889), *İffet* (1896), *Mürebbiye* (1899), *Metres* (1899), *Tesadüf* (1900), *Nimetşinas* (1901), *Şipsevdi* (1911), *Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdivaç* (1912), *Gulyabani* (1913), *Cadı* (1913), *Hakk'a Sığındık* (1919), *Toraman* (1919), *Efsuncu Baba* (1924), *Mezarından Kalkan Şehit* (1929), *Evlere Şenlik*, *Kaynanam Nasıl Kudurdu?* (1927), *Kokotlar Mektebi* (1929), *Şeytan İşi* (1933), *Eşkîya İninde* (1935), *Kesik Baş* (1942). **Hikâye:** *Kadınlar Vaizi* (1920), *Namusla Açlık Meselesi* (1933), *Katil Puse* (1933), *Tünelden İlk Çıkış* (1934), *Gönül Ticareti* (1939), *Melek Sanmıştım Şeytanı* (1943). **Eleştiri:** *Zamane Münekkitlelerine Cevap: Cadı Çarpıyor* (1913), *Şekavet-i Edebiye* (1913). **Tiyatro:** *Kadın Erkekleşince* (1933), *Tokuşan Kafalar* (1973), *İki Damla Yaş* (1973).

Doç. Dr. Serap Aslan Cobutoğlu: Lisans ve Yüksek Lisans eğitimini Ege Üniversitesi, doktora eğitimini ise Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü'nde tamamladı. Başlıca araştırma alanları arasında edebiyat coğrafyası, mekân ve kent, göç, sürgün, toplumsal cinsiyet, ütopya, edebiyat tarihi ve edebiyat teorisi odaklı çalışmalar yer almaktadır. Ahmet Mithat Efendi'nin *Musahabat-ı Leyliye* (2019) adlı eserini yayına hazırlayan Aslan Cobutoğlu'nun *Cengiz Aytmатов'un Eserlerinde Ütopya ve Distopya* (2022) adlı kitabı bulunmaktadır. Hâlen Çankırı Karatekin Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde görev yapmaktadır.

Hüseyin Rahmi Gürpınar

SUNUŞ

Türk edebiyatının büyük ustalarından ve sevilen kalemlelerinden biri olan Hüseyin Rahmi Gürpınar tarafından yazılan *Gulyabani*, 14 Eylül 1327’de (27 Eylül 1911) Sarıyer Ortaçeşme’de tamamlanmış ve ilk olarak İbrahim Hilmi Bey tarafından Garaib Faturası Külliyyatı-Birinci Hikâye adı altında Matbaa-i Hayriye ve Şürekâsı’nca 1914’te yayımlanmıştır. Günümüze değin çeşitli yayınevleri tarafından defalarca basılan eser, 1976’da İ. Galip Arcan’ın *Süt Kardeşler* (1926) adlı eseri ile harmanlanarak Ertem Eğilmez’in yönetmenliğinde *Süt Kardeşler* adıyla sinemaya da uyarlanmıştır.

Roman, “Hanımnine’den Yazara Mektup” ve “Cevap” olmak üzere iki bölümlük başlangıcın ardından çeşitli başlıklardan oluşan yirmi bölümden meydana gelmiştir. İki hanımnine etrafında şekillenen romanda, ilk hanımnine romanın başındaki mektubu yazan ve yazardan konusunu cin, peri gibi garipliklerden alan bir roman yazmasını talep eden kişiyeğin diğeri romandaki olayı yaşayan ve bir kış gecesi ocak başında anlatan kişidir. Romanın, bir mektup ve yazarın bu mektuba verdiği cevapla başlaması, kuşkusuz, yazarın romanda gerçeklik duygusunu artırmasına hizmet etmiştir.

Küçük yaşlarda eser vermeye başlayan ve hikâye, roman, tiyatro, eleştiri, hatıra, mektup, çeviri gibi türlerde kalem oynatmakla birlikte asıl şöhretini romanlarıyla

kazanan Hüseyin Rahmi'nin çocukluğu, anneannesinin konağında, komşu hanımlarından sözlü kültürün önemli unsurlarından olan halk hikâyelerini, masalları dinleyerek geçmiştir. Çocuk muhayyilesinde yer eden bu anlatılar, zamanla devrin diğer meseleleriyle birleşerek yazarın konu yelpazesini genişletmesinde etkili olmuştur. Batılılaşma, alafrangalık, sosyal problemler, toplumsal sınıflar, kadın-erkek ilişkileri gibi konuların yanında batıl inançlar, gelenek ve görenekler, mahalle hayatı yazarın eserlerinin ana temaları arasında yer almıştır. Sözlü edebiyat geleneğinde geniş bir yer tutan cin, peri hikâyelerinden bir numuneye yer verilen *Gulyabani*'de de yazar, cehalet, hurafe ve batıl inançlara olan eğilim ve aldatma gibi ana izlekler üzerine romanını inşa ederken halkın hurafelere kapılıp nasıl kolayca kandırılabilceğini gerçekçi bir dille anlatır. Zira halkın batıl inançlarını, zeki ve kurnaz görünenlerle, cahil ve saf olanlar arasında geçen olayları gülünç bir dille anlattığı *Gulyabani*'de, varlıklı bir kadının servetine konmak için sözde cin, peri ve hayalî yaratıklarla kurulan bir düzen etrafında çevrilen oyunlar hikâyeye edilir.

Romanını “garabet mecmuası” olarak değerlendiren yazar, Hanımnine'ye cevaben yazdığı mektupta romanın yazılma serüvenini açığa çıkarırken sonuca dair de belirleme yapar. Buna göre roman yirminci yüzyılın yani medeniyet asrının insan zihni için tayin ettiği mantık çerçevesi içerisinde, çağın gerçeklerine uygun şekilde sonlanacaktır. Yazar cevabında romanda anlatılan olayın bilimsel gerçeklere bağlanacağını haber verir ve “Böyle mahluklar olsa mikroskopla görülürdü” diyerek olmadıkları konusunda okura güven aşılar. Bu izah, eserlerinde “toplumsal fayda” amacı güden yazarın, *Gulyabani*'yi de bu amaca uygun düşecek biçimde kaleme aldığını gösterir niteliktedir. Okuyucularını eserleri vasıtasıyla yüksek bir felsefeye çekmeye çalışırken edebiyatı halkı eğitmede araç olarak gören ve

eserleri üzerine düşünülmesini öngören Hüseyin Rahmi, eserinde “fikir kuvveti”ni ön planda tutmuştur. Bu anlamda romanda ilk on dokuz bölüm fantastik bir görüntü sunarken, yirminci bölüm romandaki gizemin nesnel gerçeklerle açıklanmasına ayrılan bölümü teşkil eder ve bu bölümde toplumu akıl ve bilimsel düşünceden uzaklaştıran cin, peri anlatılarının mantık dışılığına vurgu yapılır. Bu son bölümde gerçekler ortaya çıkar, akıl batılı yener. Bu anlamda gülmeyi de haber veren metin, olay örgüsü içerisinde anlatılan cin, peri masalının düzmece bir oyun olduğu gerçeğinin açığa çıkması ile sonlanır.

Eserlerini gerçekçi roman anlayışına bağlı kalarak kalem alan yazar, çoğunlukla romanlarını içinde yaşanılan hayatın doğal akışı içerisinde rastlanabilecek tipler üzerine kurar. *Gulyabani*’de ise hayatın akışına uymayan birtakım hayalî varlıklarla karşılaşılır. Bu bakımdan *Gulyabani*, yazarın doğaüstü varlıklara, olağanüstü olaylara yer vermesiyle diğer eserlerinden ayrılır. Hurafeleri kullanarak insanları kandırmaya çalışanlar cin, peri kılığında “gulyabani” olarak somutlaşır. Romanda olağanüstü olaylar, kişiler ve bunlara verilen tepkiler abartılı bir komedi doğursa da yazar okuru sarsmak için başvurduğu bu yöntemi, realizm düşüncesine bağlı kalarak kullanır. Yazarın amacı, toplumsal bir gerçekliği, akılcılıkla ve gerçeklikle çelişen batıl inançları dillendirmek ve doğurduğu sonuçları göstermektir.

Gulyabani’de sırlı dünyanın perdesini aralayan ve oradan sızan olağanüstülükleri yeniden madde dünyasına dönerek bertaraf eden Hüseyin Rahmi, eserini akla ve mantığa uygun bir düzlemde sonlandırırken bakışını batıldan çekip batıla düşen “insan” unsuruna çevirir. Halkın rağbet gösterdiği bir “masalı roman derecesine” yükselterek aklın ve mantığın batılı yendiği klasikleşmiş bir eser ortaya koyar.

Son söz olarak kitabın özenli bir baskıyla yayınlanması hususunda gösterdikleri gayretten dolayı Ötüken Neşriyat çalışanlarına teşekkür ederim.

Serap Aslan Cobutoğlu
Çankırı, 2024

GÜLYABANİ¹

¹ Metin günümüz Türkçesine aktarılırken, kitabın Hicri 1330 tarihli baskısı esas alınmıştır.

KİŞİLER

Muhsine Hanım: Yedi Çobanlar Çiftliği'nin hizmetçisi

Şefika Hanımefendi: Yedi Çobanlar Çiftliği'nin sahibi

Çeşmifelek Kalfa: Köşkün hizmetçisi

Ruşen Abla: Köşkün aşçısı

Hasan: Köşkün uşağı

Ayşe Hanım: Muhsine Hanım'ı Üsküdar'daki köşke yerleştiren kişi

Arabacı: Ayşe ve Muhsine Hanımları çiftliğe getiren kişi

Şevki Bey: Şefika Hanım'ın cinlerin reisi kılığına giren hilebaz yeğeni

Salim Bey: Şefika Hanım'ın diğer hilebaz yeğeni

Zekeriya Efendi: Gulyabani kılığına giren çiftlik kâhyası

Bekir Ağa: Gamgam kılığına giren çiftlik çalışanı

Bayram Efendi: Yamyam kılığına giren çiftlik çalışanı

Zenne Agâh: Kadın peri taklitçisi

Zeynel Ağa: Cinlerin köpek taklidi yapan onbaşı Havhav

ÖNSÖZ

HANIMNİNE'DEN YAZARA MEKTUP

Bey oğlum!

Romanlarınızı seve seve okuyan okurlarınızdan biri de benim. Hele bazılarını defalarca okudum. Ve hâlâ da canımın en sıkıntılı zamanlarında okur, size dua ederim. Fakat darılmayınız, bir iki şikâyetim var. Meşrutiyetimizden¹ sonra daha güzel, daha eğlenceli eserler okumaya hazırlanırken durum pek umduğum gibi çıkmadı. Düşünce tarzımız değişti. Dilimiz hemen bambaşka bir şey oldu. Alafrangalaştı. İnceldi. Bu değişim az çok sizin eserlerinizde de hissedildi. Eski hikâyelerinizle yenilerini tasvir, tasavvur ve üslupça karşılaştırırsanız bu farkı onaylamaya siz de mecbur olursunuz. Birçoklarıncı belki bu bir ilerleme belirtisidir. Fakat bu konudaki bazı düşüncelerimi açıklamama müsaade ediniz. Sizin en büyük uzmanlık ve gücünüz, mahalle karılarını, hele aileler arasındaki çeneleri düşük kocakarıları söyletmektedir. Millî ve hakiki bir felsefeyi bütün çıplaklığıyla o satırlarda gösterirsiniz. Serde kocakarılık var. Bendeniz de en çok o tür tasvirlerinizden hoşlanır ve zevk alırım. Yeni edebiyat ve felsefe çığırına kapılıp kaleminizle cidden tat ve hoşluk kattığınız, size özgü olan o sırf millî ve samimi alanlardan pek uzaklaşırsanız edebî kişiliğinizi kaybetmenizden korkarım. Bu hem sizin hem de bizim için büyük bir kayıptır. Her roma-

¹ II. Meşrutiyet (1908-1918) dönemi kastedilmektedir. (Haz.).

nınızda mutlaka benim gibi bir kocakarı bulup söyletmenizi bir yazma koşulu hükmüne koymak da istemiyorum. Ancak kendinize özgü olan alanlardan pek uzaklaşmamak daima en büyük sanat kaygınız olmalıdır. Bu alanları siz herkesten iyi bilir ve kestirirsiniz.

Beni vaktiyle okuttular, biraz mürekkep yalattılar. Her eserinizden az çok hoşlanırım. Fakat benim bir merakım vardır. Sevdiğim hikâyeleri kendi kendime okumam. Yaşıtım birkaç hanımnineyi etrafıma toplayarak yüksek sesle onlara okurum. Romanın, onların saf kavrayışlarını zevklendiren açık, samimi noktalarında bu zavallının da sevinçli sonsuzdur. Fakat bizde ne yazık ki her hanımnine Schoopenhauer'un dünyayı siyah gözlükle gösteren karamsar felsefesini yansıtan satırlardan anlam çıkarabilecek bir zihnin eğitime sahip değildir. İşte sizden bu okuma yazması olmayan hanımninelerin sohbet çevrelerinde okunacak, yani bu tandır küllerini neşelendirecek bir hikâye yazmanızı rica ediyorum. Düşünme yetenekleri gibi eğlenceleri de pek sınırlı olan bu zavallılara edeceğiniz bu hizmetin sevabı büyüktür.

Bu eseriniz romanla masal arasında bir şey olmalıdır. İşte en büyük hüneriniz bu hikâyenizde görülecektir. Çünkü ya masalı şimdiki romanlar sırasına yükseltmek derecesinde bir sanat gösterecek ya da değerini düşürmeden ve mahiyetini küçültmeden romanı masal derecesinde sadeleştireceksiniz. Kaleminizin gücüne güvenerek sizden bu harika eseri bekliyoruz. İlmî, fennî ve toplumsal alanlardan kaçacaksınız. Konunuz esrarlı cin, peri gibi gariplikler ya da bir çarşamba karısı,² bir dev, bir gulyabani olacak. Olay o kadar merak verici bir ustalıkla düzenlenecek ki biz hep bunun hasretini çeken kocakarılar hikâyenin alt tarafı

² Daha çok masallarda işlenen, saç başı karmakarışık hayali kadın. (Haz.)

acaba ne çıkacak bekleyişiyle tandır başında titreşeceğiz. Zaten sarsılmış sinirlerimizi bu merakla büsbütün titreteceksiniz. İşte sizden bunu bekliyoruz. Rica bizden, lütuf sizden. Sonsuz, çok dualar, övgüler evladım...

Okurlarınızdan Bir Hanımnine

CEVAP

Muhterem Hanımefendi Hazretleri,

Beni seven siz hanımninelerimi memnun etmek için olmayacak bir şeyi mümkün kılmak cesaretine kalkıştım. Fakat bu zor işe ilk girdiğimde çektiğim zorlukları tarif edemem. Çünkü ömrümde cin, peri görmedim. İnsana türlü türlü cilveler gösteren bu hayat şimdiye kadar beni bir dev, bir gulyabani bir çarşamba karısının görülme zevki ya da sohbetiyle şereflemedi. Böyle bir lütuf göstermedi. Talihin bu iznine eriştiklerine yeminlerle güvence veren bazı kimselere rastladım. Bunlar cin, peri, cadı, hatta gulyabani gördüklerini ciddi ciddi iddia ediyorlar. Fakat bu kişilerin samimi ifadelerine rağmen sözlerine inanamadım. İçlerinde yalan söylemeyecekleri de var. Bu gibilerinin ani bir göz yanılmasına uğramış oldukları sonucuna varmakta tereddüt etmem. Basın özgürlüğünün ardından “ispirtizma”ya ve ruhlarla ilişkilere dair birçok eser yayımlandı. Tuhaf şeylere karşı daima rağbet gösteren halk, bu eserlerden beklediği iç ferahlığına eremedi. Arkadan “Nat Pinkerton³” yetişti. Olağanüstü işleri pek de peri işinden geri kalmayan Amerikalı bu hayalî dedektif üstadından sonra basın sahasına bir gulyabani de ben sa-

³ Nat Pinkerton, II. Meşrutiyet Dönemi’nden itibaren ülkemizde çok satan poliseye tercümelemleri kastedilmektedir. Dedektif Nat Pinkerton karakteri, ismini ABD’de ilk özel dedektiflik ajansını kuran, İskoç asıllı dedektif ve casus Allan Pinkerton’dan (1819-1884) almıştır. (Haz.).

liverirsem zaten siyaset patırtısıyla bitkin düşen okurların zihinlerini büsbütün karıştırmış olmaz mıyım?

Hanımefendi Hazretleri, romanlar hakkında söylediğiniz kısa fakat faydalı düşüncelerin derin bir araştırma ürünü olduğu görülüyor. Okurlarımın içinde sizin gibi erdemli kimselerin bulunduğunu görmek, bendenizce gerçekten övünme ve sevinme nedenidir. Tavsiyenize uyarak masalı şimdiki romanlar mertebesine yükseltmeye ya da romanı -içeriğini bozmadan- masal derecesinde sadeleştirmeye uğraştım. Meydana şu eser geldi. Bu hikâyede tuhaflıklara ve doğaüstü olaylara hevesli zihinleri memnun edecek boy ve heybette bir gulyabaniyle bir alay da cin ve peri var. Eserin yazılışı sırasında bu acayip ve korkutucu yaratıklarla o kadar meşgul oldum ki bazı akşamlar ev halkı derin uykudayken gecenin sessizliği içinde bana yazı odamda gürültüler patırtılar oluyor gibi gelirdi. Kendi kendime:

“İşte periler geldi. Roman müsveddeleri içinde haklarındaki tariflerimden memnun olmadıkları sayfaları alıp götürüyorlar,” derdim. Sabahleyin kalkınca ilk işim aceleyle müsveddelerimi saymak olurdu. Bütün kâğıtlarımı numara sırasıyla tamam bulunca, “Oh, hele dokunmamışlar,” diye geniş bir nefes alırdım.

Hikâyeme fennî, ilmî, sosyal konularla ilgili teoriler karıştırmamamı tavsiye ediyorsunuz. Zaten dev, gulyabani, çarşamba karısı gibi halkın hayal gücünün ürünü tuhaflıklar bilim ve fen sınırları içine sokulamaz. Bunların yakalarından tutup da bir ameliyathaneden, bir laboratuvarıdan içeri sokmak, bir fizyolojistin, bir kimyagerin, bir operatörün, bir âlimin, fen adamının huzuruna çıkarmak mümkün olsa soyları sopları, asılları fasılları, ıcıkları cıcıkları hakkında kesin bilgi edinilir, halk arasında leh ve aleyhlerinde dolaşan söylentilere artık son verilirdi. Bilim, konularını yerin altına inerek, göklere çıkarak, teleskoplarla, mikroskoplarla her yerde, her zerrede arıyor. Bu tu-

haf yaratıkların, bu yabancıların aslı olsa elbette bunlardan birinin yakasına yapışır, üzerlerinde mikrobik aşı deneyleri yaptığı tavşanlar, fareler gibi kafese koyardı.

Ah Hanımnineciğim! Dürbünlerden, Kodak makinelelerinden, her türlü teknik takipten kaçan gulyabaniyi ben, âciz bir romancı nerede yakalayıp da hakiki özellikleriyle şaşkın bakışlarınıza sunabileceğim? Bendenize pek zor bir görev yüklüyorsunuz. Fakat güzel hatırınız için işte bu olmayacak işe saldırıyorum. Şu hikâyemde bu doğaüstü yaratıklarla sizi görüştüreceğim. Başka ülkelerin romancılarınca rağbet kazanmak konusunda edebî kuvvet yeterli sayılır. Ancak bizde itibara erişmek için “huddam sahibi⁴” olmak gerekiyor.

Ciddi ve âlim insanların eleştiri ve azar dolu bakışlarını üzerimize çekmeksizin sizi manevi âlemin kendimce olan sırlarında dolaştırdıktan sonra yine maddi dünyamıza döneceğiz. Roman bir tuhafıklar toplamı olmakla birlikte medeniyetin yirminci yüzyılının zihinler için belirlediği makul sınırları içinde sonuçlanacak.

Hanımnine affedersiniz, beni çok sıktınız, ama buna da eyvallah. Peki, dediğiniz gibi olsun.

Hikâyenin sizi heyecandan titretecek kadar meraklı olmasını istiyorsunuz. Bazı sayfalarda eğer kalp çarpıntınızın şiddetinden tandır mangalını devirmez veyahut bozayı üstünüze dökmezseniz her türlü azarınıza razıyım.

Yazarken iyi saatte olsunlar rüyama girdiler. Bakalım okuduktan sonra size neler olacak? Sonsuz saygılar.

Hüseyin Rahmi

⁴ huddam sahibi: belli dualar okuyarak istedikleri hizmeti gördürdükleri cinlere sahip kimseler. (Haz.).

Hanımninenin şu mektubu, düşüncelerimin önünde kendimce gidilmemiş bir hikâyeler sahası açtı. “Garaib Faturası Külliyyatı”nı⁵ oluşturmaya teşvik nedeni oldu. Bu külliyyat alanına uygun düşecek konularda hikâyeler yazılacaktır. Fakat “Garaib Faturası” yalnız gulyabani ve benzeri doğaüstü yaratıkları temsille sınırlı değildir. Durumlarının garipliği “gul”lerden,⁶ cinlerden fazla, dolayısıyla bu fatura (numune) arasına girmeye hak kazanmış pek çok insan da vardır.

⁵ “Doğaüstü Numuneler Külliyyatı” Hüseyin Rahmi’nin yazdığı, halkın boş inançlarını cin, peri, cadı, gulyabani gibi doğaüstü varlıklar üzerinden ele aldığı roman dizisi. İlki *Gulyabani*, ikincisi *Cadı* adlı romanıdır. (Haz.).

⁶ gul: hayalet, hortlak. (Haz.).

I MUHSİNE HANIM

Bu saf, muhterem kadın, kınalı saçlarının üzerine kundakladığı çimen yeşili tırtıl oyalı koyu şarap rengi yemenisiyle, parmak dikişli lacivert lahuraki kumaşından geniş hırkasıyla, etrafı kırmızı kaytan çevrili aba mestleriyle hâlâ gözümün önündedir.

Çocukluğumda, o zaman yaşı altmışı geçkindi. Fakat kavisleri ortalarına doğru eğri büğrü olmuş porsuk kaşlarının üzerine rastık şerbeti gezdirmek, gerdanda, yanakta rengi uçmuş eski benlerini tazelemek, kirpiksiz göz kenarlarını “sürme”yle gölgelendirmek alışkanlığında, güzellikten emekli çıktıktan sonra bile hâlâ ayak diriyordu. Kocası Hacı Hasan Efendi’ye çekici görünmek konusundaki bu süslenme alışkanlığına takılmaktan kendilerini alamayan komşu hanımlara, “Kardeşler, viran evi gösteren biraz boya, biraz badana, biraz temizlik, derlilik topluluktur,” diye karşılık verirdi.

Onun etli vücuduyla romatizmalı kalçaları üzerinde sendeleye sendeleye “Of!” diyerek, “Bana da yer açın cada-lozlar!” şakasıyla tandır başında bir yer alıştı vardı. Cuma ve pazartesi kış geceleri Aksaray’daki evimizde büyük bir boza eğlencesi kurulurdu. Eğlencenin ruhu, en büyük konuşmacısı, en tatlı hikâyecisi Muhsine Hanım’dı. Hepimiz dört gözle gelişini beklerdik. O, kendine olan bu düşkünlük ve merakımızı bildiğinden ziyaret saatini kasten geciktirir, en sonra gelir, varlığından yoksun kalacağız endi-

şesiyle bir süre yüreklerimizi oynatırdı. Gelişinden ümidi kesip epeyce üzüldükten sonra nihayet kapı tokmağı “tak” derdi. Onun kocası Hacı Efendi’nin tek darbeden ibaret bir kapı çalışı vardı. Gelen onlar olduğunu hep anlar, bütün masal heveslisi çoluk çocuk sevinçle merdivenlere karşılamaya koşuşurduk.

Muhsine Hanım avluya girince, “Hacı pek gecikme!” tembihiyle kocasını savdıktan sonra mavi zemin üzerine iri sarı sopalı, ipekleri sağılmış Şam işi eski çarşafının yukarı kısmını omzundan aşağı atar, eteklerine basarak yuvarlana yuvarlana yürürdü. Hemen koltuklayıp tandır başındaki saygın yerine oturturduk. Artık bütün gözler büyük bir merak ve bekleyişle onun buruşuk dudaklarına dikilirdi.

Masalci hanım kendini ağırdan satmak için tereddüt-lü ve nazlı davranışlar sergileyerek, “Bu gece boğaz ağrım var. Yutkunamıyorum. Hâlim yok. Bir akşam da siz söyleyiniz ben dinleyeyim,” edalarından ve birçok ricalardan sonra bir bardak boza açılışıyla hikâyeye girişirdi. Bozanın mezesi olan leblebilerini dudaklarının ortasını merkeze alarak alt üst çenelerinden oluşan yüzünü buruşturup, bu sabit nokta etrafında dolaştıra dolaştıra tuhaf yüz ekşitmeleriyle çığneyerek biraz göz süzmelerine başlardı.

Hikâyenin heyecan verici yerlerinde, başıyla birlikte, kulaklarındaki enseden pamuk ipliğiyle birbirine bağlı iki küçük yaprak arasından sarkmış ufacık armuda benzeyen Mevlevi sikkeli küçük küpeleri heybetli bir biçimde titrerdi.

Onun hikâyeleri içinde en meşhuru, en meraklısı “Gul-yabani” hadisesiydi. Bu bir masal değil, bir gerçek olay, gençliğinde Muhsine Hanım’ın başından geçen tuhaf ve üzücü bir maceraydı.

Bunu kendisinden dinlediğim gibi hikâyeye edeceğim. Fakat anlatanın saf ve sade dili, olayın bütün nokta ve in-

celikleriyle yazıya geçirilmesine uygun olmadığı için gerek görüldükçe asılda olmayan özel terimleri kullanmak zorunda kaldığımı açıklamak zorundayım.

Yani Muhsine Hanım'dan dinlediğimi kendi hikâye dilimle yazacağım. Bazı cümlelerin anlatan hanımın saf ağzından çıktığına şaşırarak okurlarımın itiraz ihtimallerine karşı bu kayda gerek gördüm.

İşte olay...

AĞLATICI BİR YOL

Muhsine Hanım ilk bozayı içip ikincisinin, leblebisiyle beraber çiçekliğin önüne konulmasını söyledikten sonra anlatmaya başladı:

Gençliğimde hoppaca bir kızdım. Fakat Rabbim saklasın şimdikiler gibi erkeklere ne dirseklerimi açıp gösterdim ne göğsümü. Dünyayı Konya'yı bilmezdim. Anam babam erken öldü. Fukaralık ayıp değil ya, bana mal mülk olarak tek kuruş bırakmadılar. Genç yaşımda komşu ellerine kaldım. Eş dost gayret etti, cömertlik gösterdi. Herkes hâlince birer hediye verdi. Eşya düzdüler, beni tellediler pulladılar, herifin birine verdiler. Kör olası pek sarhoş ve soysuz çıktı. O arı, ben çiçek. O burgu, ben tahta. Rabbinin günü haşlar, canımı yakar. "Yemeğin tuzu çok olmuş!" der, döver. "Mintanımı çarpık biçmişsin!" der, döver. Kısacası tamı tamına üç sene dayağını yedim, kahrını çektim. Artık illallah, canıma tak dedi. Bir gün, o evde yokken, bohçamı bağladım, kaçtım. Boşandım, kurtuldum. Bana ettiği yanına kalmadı, kendisi de meyhane sedirinde can verdi gitti.

Taze dul kaldım. İsteyenler çok oldu. Fakat kocadan canım yandı. Şimdiki kocam Hacı'yı buluncaya kadar neler çektim neler.. Bir müddet kimseye varmadım. Elde yok, avuçta yok. Neyle geçineyim? Sığındığım el evlerinde insanı kırk yıl isterler mi? Bir kibar konağına hizmetçiliğe gitmeye karar verdim. Öyle bir yer bulundu, gittim. Hafta-

sında beyefendi beni merdiven aralığında sıkıştırdı. Kaçayım diyorum, herif ızbandut gibi kuvvetli. Kollarının arasından kurtulamıyorum. Bağırırsan çağırırsan olmaz. Neyse, helali hoş olmasın beyefendi benden birkaç öpücük aldı. Ertesi günü oradan taşı tarağı topladım, kaçtım. Yine öyle iki elim böğrümde açıkta kaldım. Bir zaman daha orada burada süründükten sonra beni küçüklükten beri tanıyan ana dostu bir Ayşe Hanım vardı. Geldi, beni buldu. Yüzümü gözümü okşayıp öperek dedi ki:

“Kızım senin bu yaşta böyle kimsesizliğine, yoksuzluğuna yüreğim parçalanıyor. Sana uygun bir yer buldum, gider misin?”

“Temiz, namuslu bir yer olduktan sonra niçin gitmeye yim anacığım?”

“Aa... Namuslarına yerden göğre kadar kefilim. Aylık da gayet dolgun, görülecek çok iş de yok ama...”

“Eee, aması ne oluyor?”

“Sana verecek bazı nasihatlerim var. Bunlardan bir harf dışarı çıkmayacaksın...!”

“Eğer istediğim gibi bir kapıysa vereceğin talimattan dışarı çıkmam. Emin ol...”

“Bu gideceğin yerde bir gözünü kör, bir kulağını sağır edeceksin. Göreceğin şeylerin aslını öğrenmek merakına kalkışmayacaksın. Elinde olmadan sezdiklerini dışarıya söylemeyeceksin. Onlar parada pulda değiller, gayet güvenilir bir kadın arıyorlar. Dişini sıkır da oturur, kendini onlara beğendirip güvenlerini kazanabilirsen birkaç sene içinde oradan zengin olur çıkarsın. Bir ev alıp başcağızını sokarsın. Bir yurdun olduktan sonra bekâr dikişi diksen geçinip gidersin.”

“Ay korkarım. Orası böyle pek sırlarla dolu bir yer mi?”

“Bak, şimdiden merak etmeye başladın. Nene lazım senin âlemin sırları...”

“Ah anacığım, merak etmemek insanın elinde mi? İnsan mı öldürüyorlar? Hırsızlık mı ediyorlar? Ne yapıyorlar? Orası bir batakhane midir? Nedir?”

“Çılgın, şimdi ağzına tokadı vururum. Aklına getirdiğin şeylere bak. Ben seni hiç öyle yerlere götürür müyüm? Bunlar gayet zengin, gayet terbiyeli, gayet asil şeyler. Terbiyeli, tedbirli, ağzı sıkı, aklı başında bir hizmetçi arıyorlar.”

“O kadar ağzı sıkı olmaya neden lüzum var?”

“Bazı kibar konaklarında içerideki şeylerin dışarıya sızmasını istemezler. Çenesi düşük birtakım mahalle karıları hizmetçiyiz diye oraya buraya gidiyorlar. Aldıklarını, bulduklarını rast geldikleri yerde söyleyerek lakırdı tellallığı ediyorlar. Bu dediğim yerde bu türlü çok konuşan birini istemiyorlar. Durum bundan ibaret.”

“Bu konak nerede?”

“Üsküdar’dan biraz ötede.”

“A, demek ki denizaşırı...”

“Acemistan’a⁷ gidecek değilsin kızım! Üsküdar nerede? Şuracıkta, burnumuzun dibinde. Sana hem yağlı bir kapı bulmalı hem de semt mi beğendirmeli? Boğaziçi’ne, Bulgurlu’ya gitmeyiz diyen Arap aşçılar gibi sen de ahmaklık etme. Her hâllerine ben kefilim diyorum. Beğenmezsen durmazsın. Seni pençeyle⁸ esir olarak satmıyorum ya? Yıkan, temizlen, arlan, paklan. En yeni elbiseni giy. Şöyle ağırbaşlı, hamarat, becerikli bir hizmetçi hâline gir. Vallahi az zamanda orada donanır, tövbe yoksulu olursun. Boğazın yemek, üstün esvap, cebin para görür. Oradan bana bir hizmetçi ısmarladılar. Anan rüyama girdi. Sen aklıma geldin. Sonra bana dua edersin.”

⁷ Acemistan: Acem ülkesi, İran. (Haz.).

⁸ pençe: esir satışlarında, satış beratının altına imza yerine bastırılan avuç mührü. (Haz.).